

Jak wspierać edukację dziecka z autyzmem?

Joanna Dusza – nauczyciel wychowania przedszkolnego w Przedszkolu Miejskim Nr 12 im. Marii Konopnickiej w Mielcu.

. Każde dziecko uczy się w inny sposób, jak również wiesz, że metody nauczania, które spełniają swoją rolę w przypadku jednego dziecka mogą nie zdawać egzaminu w przypadku innego dziecka. Szczególne wyzwanie stanowią, w przypadku dzieci ze spektrum zaburzeń autystycznych, trudności w obszarach: komunikowania, interakcji społecznych i zachowań.

Zrozumienie tych trudności i rozróżnienie stylu nauczania stosownie do nich, może maksymalnie rozwinąć silne strony tych dzieci, wesprzeć ich w udoskonalaniu słabszych stron i stworzyć podstawy dla realizacji efektywnego programu szkolnego.

Wiele dzieci z ASD ma problemy z werbalizacją, tak więc istnieje potrzeba znalezienia alternatywnych środków komunikacji. Jedną z najważniejszych jak również wartościowych rzeczy jakie możesz zrobić jako nauczyciel jest pomóc im rozwinąć alternatywne, efektywne sposoby komunikowania w klasie.

Alternatywne sposoby komunikowania się i wzmacniające komunikację zapisy takie jak Obrazkowy System Wymiany Informacji mogą być najbardziej pomocne. Plany obrazkowe, strukturalne uczenie, zezwalanie na wybór zajęcia i społeczne historyjki to tylko kilka dodatkowych strategii, w których wdrożenie, rodzice i nauczyciele powinni się zaangażować.

Problemy z zachowaniem są prawdopodobnie największym utrudnieniem w dobrych relacjach dom - szkoła. Dzieci wystawiają otoczenie na próbę przyglądania się

zachowaniom, których się zazwyczaj nie ogląda – krzyki, rzucanie się, bijatyki, gryzienie. Jeśli ujawnia się któreś ze złych zachowań i dziecko jest kierowane w ucieczkę od trudnej sytuacji do domu, wówczas złe zachowania są utrwalane. Problem, oczywiście, polega na tym, że one nie są w większości społecznie akceptowane.

Być może dziecku brakuje środka komunikacji aby zasygnalizować swoje potrzeby. Bądź to o co je pytamy jest dla nich zbyt trudne, zbyt nudne albo zbyt długie a one nie posiadają środka aby poprosić o przerwę bądź zmianę. Być może dzieci wykazują szczególną wrażliwość na hałas a my wymagamy od nich aby przebywały w głośnym otoczeniu.

Bardzo ważne jest aby wyraźnie nazwać zaistniałe trudności, po czym uczyć dzieci potrzebnych (i akceptowalnych społecznie) umiejętności (nazywanie uczuć), aby umożliwić zmianę zachowań. W innym przypadku, każda sytuacja będzie w prosty sposób skutkować reakcją w postaci trudnego zachowania i rezultat będzie taki, że wzmocnimy właśnie to trudne zachowanie, które chcemy wyeliminować.

Autyzm podobnie jak zespół Aspergera jest zaburzeniem wieloczynnikowym i kazuistycznym, dlatego warto każdorazowo na problemy dziecka i jego diagnozę spojrzeć indywidualnie.

Dysponując opiniami i orzeczeniami każdy nauczyciel lub terapeuta powinien przeprowadzić diagnozę funkcjonalną ucznia, chociażby dlatego, aby prawidłowo skonstruować indywidualny program edukacyjno – terapeutyczny, poznać osobiście zarówno mocne strony, uzdolnienia i zainteresowania jak i ograniczenia dziecka, ustalić tok postępowania wychowawczo – edukacyjnego.

Znajomość specyfiki zaburzeń ze spektrum autyzmu może okazać się priorytetowa w ustalaniu strategii edukacyjnej ucznia z omawianym zaburzeniem. Nauczyciele i terapeuci szkolni powinni kierować się nie tylko kryteriami zawartymi w popularnych klasyfikacjach ICD – 10 i DSM – 5, ponieważ nie

wyczerpują one wszystkich przejawów zaburzenia. Oprócz powszechnie opisywanych problemów z komunikacją, trudności w interakcjach społecznych, funkcjonowanie szkolne na pewno utrudniają dziecku zaburzenia sensoryczne, nadpobudliwość, dysfunkcje uwagi i koncentracji, fiksacje, zachowania manipulacyjne, trudności z rozpoznawaniem i wyrażeniem emocji, brak poczucia zagrożenia, kłopoty z przewidywaniem konsekwencji działań swoich i innych.

Zachowania ucznia uznawane za krnąbrne i niegrzeczne mogą być jedynym sposobem wyrażania emocji i trudności adaptacyjnych w środowisku szkolnym. Podobnie fiksacja i nadmierne koncentrowanie się na ulubionych zainteresowaniach, prezentowanie osobliwej wiedzy i słownictwa w wąskich dziedzinach, nie są wyznacznikiem geniuszu i wysokiej inteligencji. Analogicznie odmowa współpracy, niewykonanie polecenia, sprzeciwianie się nauczycielowi, źle wykonane zadanie nie są świadectwem braku możliwości intelektualnych lub upośledzenia dziecka. Praca z dzieckiem mającym zaburzenie ze spektrum autyzmu musi się opierać na wnikliwej wiedzy i diagnozie jego możliwości i ograniczeń rozwojowych.

Rodzice i nauczyciele mają niebywały wpływ na przyszłe losy dzieci z diagnozą zaburzeń ze spektrum autyzmu. Znajomość ograniczeń wynikająca ze specyfiki zaburzenia oraz umiejętności rozwijania sprawności życiowych i edukacyjnych powinny stać się przedmiotem szczególnej troski i zainteresowania nauczycieli, terapeutów i rodziców. Powinni oni uwzględnić swoistość problemów i barier typowych dla spektrum autyzmu. Spojrzenie na dziecko z perspektywy autyzmu, wyzbycie się porównań do innych dzieci, wpływa nie tylko na istotę relacji uczeń – nauczyciel, ale znacząco usprawnia funkcjonowanie szkolne ucznia z omawianym zaburzeniem.

Nauczanie dziecka z autyzmem wymaga indywidualnego podejścia do każdego ucznia. Indywidualizacja powinna być

nadrzędną zasadą wszystkich działań z uwagi na różnice pomiędzy poziomem funkcjonowania uczniów i wynikającymi z nich odmiennymi potrzebami. Podstawą pracy dydaktyczno – wychowawczej i opiekuńczej z uczniem z autyzmem jest indywidualny program edukacyjny. W tworzenie i realizację programu zaangażowani powinni być wszyscy nauczyciele i specjaliści pracujący z dzieckiem, inni pracownicy szkoły, także rodzice. Zanim zostanie utworzony IPET, należy rozpoznać potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne ucznia. Dziecko powinno dodatkowo uczestniczyć w indywidualnych zajęciach rewalidacyjnych, w zależności od potrzeb (z pedagogiem, psychologiem, logopedą, rehabilitantem).

Od 2016 r. w przedszkolach i szkołach, w których uczą się dzieci z autyzmem, zespołem Aspergera i niepełnosprawnością sprzężoną, obowiązkowe jest zatrudnienie nauczyciela wspomagającego, który wspiera aktywność ucznia w szkole, pomaga nauczycielowi prowadzącemu.

Niektóre zachowania ucznia autystycznego są szczególnie trudne i w początkowym okresie mogą dezorganizować pracę w klasie. Aby umieć poradzić sobie z trudnymi sytuacjami, nauczyciele wspierający i wychowawcy powinni posiadać nie tylko wiedzę o autyzmie, ale także być wyposażeni w kompetencje z zakresu komunikacji interpersonalnej, by umiejętnie kierować pracą całego zespołu klasowego.

Dla niektórych dzieci z autyzmem szkoła może być miejscem nieprzewidywalnym, nieznanym, wywołującym lęk i poczucie zagubienia. To niekiedy wpływa na zachowanie i prowokuje trudne zachowania. Aby pomóc i ułatwić mu funkcjonowanie, można opracować program adaptacji ucznia, w nowej dla niego sytuacji uwzględniający:

- Zapoznanie z otoczeniem, salą klasową i innymi pomieszczeniami;

- Przygotowanie dziecka do tego, jakie zajęcia będą odbywać się w szkole, jak długo będą trwały, jaki będzie plan dnia, jakie zasady obowiązują w szkole itp.

- **Wsparcie w sferze kontaktów i umiejętności społecznych**
 - promuj pomoc koleżeńską i zachowania prospołeczne innych uczniów poprzez zachętę oraz nagradzanie,
 - pomóż dziecku w rozważnym doborze kolegów, co może wpłynąć na poprawę jego umiejętności społecznych i ośmielić je w nawiązaniu przyjaźni oraz zredukuję stygmatyzację dziecka,
 - zachęć i wspieraj włączanie się ucznia do grupowych zajęć, gier i zabaw,
 - ucz dziecko stosownych zwrotów inicjujących oraz podtrzymujących rozmowę, -
 - wspieraj socjalizację dziecka poprzez zachęcanie go do udziału w kółkach zainteresowań,
 - zachęcaj ucznia, by szukał pomocy, gdy czuje się zmieszany, nie wie, jak się zachować, poprzez wskazanie mu konkretnej osoby, do której może się wówczas zwrócić,
 - obserwuj i pomagaj w przypadku trudności w kontaktach społecznych poprzez omówienie sytuacji, wskazywanie zachowań, które byłyby w niej właściwe, znajdowanie rozwiązania i wskazywanie, jak w przyszłości uniknąć podobnych kłopotów,

- rozwijaj w dziecku umiejętność odczytywania emocji za pomocą odpowiednich rysunków, zdjęć, nagrań video obrazujących wyraz twarzy i gesty, historyjek obrazkowych, w których trzeba uzupełnić wyraz twarzy lub zapisać, co dana osoba myśli (uzupełnianie dymków),
 - w sytuacji niepożądanego zachowania, nie zadawaj pytań w rodzaju: „Dlaczego to zrobiłeś/zrobiłaś?”; raczej opisz, co nie podobało się w zachowaniu dziecka, nazwij jego emocje oraz powiedz, czego oczekuje się w takiej sytuacji;
 - w sytuacji zwiększonego napięcia emocjonalnego, zapewnij wyłączenie dziecka ze stresującego wydarzenia czy sytuacji poprzez znalezienie osób i miejsc dających mu poczucie bezpieczeństwa;
 - analizuj przyczyny zwiększonego napięcia emocjonalnego;
- **Gdy dziecko nie radzi sobie z emocjami:**
 - w sytuacji wzburzenia odizoluj dziecko na konieczny okres i daj mu możliwość zrelaksowania się;
 - ucz prostych sposobów radzenia sobie ze stresem i trudnymi sytuacjami (stosowanie techniki OOPP – odejść, oddychaj, pomyśl, powiedz);
 - sprawdź, czy dziecko nie doświadcza agresji ze strony innych osób;
 - opracuj wspólnie z dzieckiem „Kodeks złości”, w którym zostanie określone, jakie zasady oraz

sposoby radzenia sobie ze złością będą akceptowane, a jakie nie;

- unikaj konfrontacji, przymusu i wyrażania gniewu w stosunku do dziecka; mogą one wywołać reakcje oporu i wybuchy złości; stosuj uspokojenie, negocjacje, dawanie możliwości wyboru;

- w sytuacji narastania w dziecku emocji wycofaj się i pozwól mu ochłonąć, wyciszyć się;

- nie bierz do siebie każdego niegrzecznego zachowania ucznia – raczej przeanalizuj sytuację i rozpoznaj, co było powodem niewłaściwego zachowania i zapobiegaj podobnym sytuacjom w przyszłości;

- przerwij wypowiedź, gdy uczeń używa powtarzających się argumentów bądź też pytań; raczej poproś, aby zapisał swoje pytania lub argumenty i spróbował sam na nie odpowiedzieć;

- wspieraj rozwój umiejętności rozpoznawania i rozumienia emocji nazywając w sposób adekwatny do wieku dziecka mimikę, gesty, mowę ciała;

- **Gdy dziecko ma problemy z nadwrażliwością sensoryczną:**

- unikaj dotykania dziecka nadwrażliwego na dotyk i zapewnij poszanowanie granic dziecka przez rówieśników; czasem dziecko lepiej funkcjonuje, gdy ma założoną tzw. Terapeutyczną kamizelkę obciążającą;

- uczniowi, który źle znosi hałas i nadmiar bodźców, spróbuj umożliwić pobyt w spokojnym

miejscu lub posłuchać relaksacyjnej muzyki; w skrajnej nadwrażliwości na dźwięki zaproponuj używanie stoperów;

- minimalizuj dźwięki z tła, eliminuj dźwięki dla dziecka drażniące;

- okresowo zwalnij dziecko z uczestnictwa w zajęciach wychowania fizycznego, podczas których występuje hałas;

- unikaj oświetlenia klasy lampami jarzeniowymi; jeżeli w klasie jest taki rodzaj oświetlenia, zainstaluj na ławce ucznia światło z żarówką żarową;

- przy nadwrażliwości na zapachy, unikaj używania mocnych perfum; pozwól dziecku na posiadanie kawałka materiału nasączonego ulubionym zapachem;

- nie domagaj się, żeby zjadało wszystkie posiłki; do niektórych pokarmów dziecko może przejawiać silną awersję;

- **Wspieranie rozwoju umiejętności komunikacji i rozumienia języka:**

- zachęcaj ucznia do wzbogacania języka poprzez wyszukiwanie wyrazów bliskoznacznych i korzystanie na lekcji ze słownika wyrazów bliskoznacznych;

- pozwól uczniowi prowadzić własny słownik pojęć i nowych terminów związanych z nauką szkolną;

- zachęć do gry w kalambury, do odgadywania za pomocą wskazówek kolegów „Co mam w sekretnej torbie?”

- wyjaśnij metafory i wyrazy wieloznaczne;

- znaczenie pojęć abstrakcyjnych przedstawiaj za pomocą obrazów albo przeciwieństw, np. uczciwość – nieuczciwość, przyjaźń – wrogość itp.;
 - używaj prostego i jednoznacznego języka, unikaj ironii, dowcipów, przenośni, idiomów; mogą spowodować niepotrzebny zamęt, niepokój a nawet lęk u dziecka;
 - dostosuj zadawanie pracy domowej do możliwości ucznia;
 - pamiętaj, że w związku z trudnościami w prawidłowym odczytaniu przez ucznia sygnałów pozawerbalnych, każdy wyraz twarzy i gest powinien być poparty informacją słowną;
- **Wspieranie koncentracji uwagi:**
 - zadbaj, aby w otoczeniu ucznia było jak najmniej bodźców rozprasających (wzrokowych, słuchowych) – na ławce powinny znajdować się tylko przedmioty aktualnie niezbędne do pracy;
 - posadź ucznia z dala od ewentualnych źródeł dźwięku, tyłem do okna, blisko nauczyciela, aby systematycznie monitorować koncentrację uwagi, kontrolować postępy w pracy, sprawdzać, czy zrozumiał polecenie, wyjaśnić, naprowadzać za pomocą pytań, motywować do kontynuowania pracy, przywoływać jego uwagę, gdy się rozproszy;
 - unikaj nadmiaru dekoracji w klasie lub umieść je poza zasięgiem wzroku ucznia;
 - gdy uczeń nie reaguje na polecenie wydane całej klasie, zwróć się do niego bezpośrednio po

imieniu, powtórz polecenie, sprawdź, czy wie, co ma robić i poczekaj aż rozpocznie pracę;

- wydając polecenia używaj krótkich zdań, dbaj by instrukcje były jasne;

- zachęcaj ucznia, by w razie potrzeby prosił o powtórzenie, uproszczenie czy zapisanie polecenia, jeśli jest ono dla niego niezrozumiałe;- w sytuacji, gdy dziecko ma trudności w zakończeniu wykonywanych na lekcji zadań, podziel je na wieloetapowe, krótsze części;- wyznacz mniejszą ilość zdań do wykonania; wydłuż czas sprawdzianów, jeżeli tempo pracy ucznia jest wolne i nie nadąża on za resztą klasy;- dopilnuj, żeby niezbędne informacje (np. zadane prace domowe, termin sprawdzianu) uczeń zapisał w zeszycie przedmiotowym lub zeszycie korespondencji;

- nie karz dziecka negatywną oceną, gdy nie jest przygotowane do lekcji, bo nie miało zapisanych informacji – w takiej sytuacji pozwól na zaliczenie pracy domowej w dodatkowym terminie;- załóż zeszyt prac domowych i korespondencji z rodzicami, w którym będą zapisywane niezbędne informacje i sprawdzaj, czy dziecko to zrobiło, bądź sam wpisuj lub wklejaj wcześniej przygotowane informacje;

- chwal ucznia tak często, jak to możliwe, w sposób konkretny opisując to, co zrobił dobrze;

- wykorzystuj mocne strony ucznia (np. zainteresowania), w celu wzmocnienia motywacji do nauki oraz poprawy samooceny;

- zadawaj krótsze prace domowe w sytuacji, gdy rodzice zgłaszają, że nauka w domu trwa godzinami;
- zasugeruj korzystanie z pomocy wolontariusza lub zatrudnienie np. studenta pedagogiki do nauki z dzieckiem, gdy rodzice spędzają cały czas wolny, pomagając w nauce; często dziecko sprawniej i szybciej odrobi lekcje pod opieką osoby spoza rodziny; pozwoli to na uwolnienie rodziców od zbędnych konfliktów z dzieckiem;
- gdy dziecko nie akceptuje sytuacji odrabiania pracy domowej, bo uważa, że nauka ma związek tylko ze szkołą, zaproponuj odrabianie prac domowych w świetlicy, pod kierunkiem nauczyciela.

- **Radzenie sobie z impulsywnością ucznia:**

- gdy dziecko jest bardzo aktywne na lekcji, a jednocześnie impulsywne, wzywaj je jako pierwsze lub drugie do odpowiedzi;
- podczas dyskusji wskazuj ucznia, który ma zabrać głos;
- przypominaj obowiązujące zasady, np. „Na lekcji mówimy, gdy jesteśmy poproszeni przez nauczyciela”, „Kiedy mówi nauczyciel, uważnie słuchamy”.

- **Gdy uczeń jest niezgrabny ruchowo:**

- pozwól mu nie brać udziału w niechętnych rodzajach aktywności fizycznej;

- zachęcaj dziecko do ruchu z uwzględnieniem jego preferencji (np. pozwól unikać aktywności ruchowej związanej z rywalizacją);
 - indywidualizuj wymagania i ocenę z wychowania fizycznego.
- **Gdy uczeń ma trudności w czytaniu ze zrozumieniem:**
 - zastosuj metodę posługiwania się ilustrowanym tekstem;
 - pozwól na czytanie książek o ulubionej tematyce;
 - pamiętaj, że dla dziecka z zespołem Aspergera książki o tematyce popularno-naukowej mogą być bardziej zrozumiałe niż opowiadania;
 - nie zakładaj, że uczeń zrozumiał to, co przeczytał; sprawdzaj stopień zrozumienia tekstu, zadawaj dodatkowe pytania;
 - w pracy nad zrozumieniem tekstu pomocne dla ucznia mogą być cząstkowe pytania: „Co się wydarzyło? Kiedy? Gdzie? Komu? Jakie było zakończenie zdarzenia? Dlaczego? Co przeżywał bohater
 - **Gdy uczeń ma trudności w pisaniu:**
 - pozwól uczniowi na korzystanie z edytora tekstu;
 - rozważ możliwość, by dziecko dyktowało, a dorosły lub inny uczeń zapisywał dosłownie jego wypowiedź;
 - sprawdzaj wiedzę ucznia w formie odpowiedzi ustnych;

- pozwól na poprawę prac pisemnych w formie ustnej.
- Matematyka Dzieci z zespołem Aspergera. Dzieci często wykazują duże zdolności w zakresie wykonywania obliczeń.
 - Ponieważ jednak mogą mieć trudności w rozumieniu poleceń w formie pisanej, aby ułatwić im zrozumienie, można stosować ilustracje umożliwiające zrozumienie treści.
- Zapobieganie przemocy wobec dziecka z zespołem Aspergera. Ważnym zagadnieniem jest rozpoznawanie i ochrona dziecka przed przemocą emocjonalną lub fizyczną ze strony innych dzieci. Odmienne zachowanie jest łatwo zauważalne przez rówieśników i może być wykorzystywane poprzez manipulowanie dzieckiem, wyśmiewanie go i prowokowanie. Sytuacje te stwarzają pole dla pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą w celu przeciwdziałania przemocy w szkole, kształtowania postaw tolerancji i wspierania osób przejawiających różnorodne problemy. Istotną rolę odgrywa tutaj modelowanie zachowań przez dorosłych. Jeżeli uczniowie obserwują zrozumienie, szacunek, wsparcie i akceptację ze strony nauczyciela, jest bardzo prawdopodobne, że będą prezentowali podobną postawę. Ważne znaczenie ma również praca nad niwelowaniem uprzedzeń i negatywnych opinii rodziców innych dzieci, prezentujących postawy odrzucające. Zadaniem nauczyciela jest obserwowanie, czy

dziecko z zespołem Aspergera nie jest izolowane, lub odrzucane przez resztę klasy; jeśli jest — nauczyciel powinien podjąć działania na rzecz zapobiegania takim sytuacjom poprzez:

1. przydzielanie dzieci do wykonywania grupowych zadań i projektów losowo;
2. umożliwienie innym uczniom poznania mocnych stron kolegów;
3. umożliwienie dziecku prezentacji na forum klasy często ponadprzeciętnej wiedzy w określonych dziedzinach (np. organizowanie lekcji/prezentacji na wybrany temat).

Dzieci i dorośli są bardziej skłonni zinterpretować dziwne zachowania jakiegoś ucznia na jego korzyść, jeśli znają jego przyczynę. Przed niekorzystnymi postawami otoczenia w stosunku do dziecka z zespołem Aspergera może uchronić ujawnienie jego problemów. Najlepiej, żeby takiej informacji udzielił psycholog lub odpowiednio przygotowani rodzice, którzy są najlepszymi ambasadorem swojego dziecka. Informacji może udzielić również odpowiednio przygotowane do tego dziecko.

Nauczyciel pracujący z dziećmi autystycznymi zmagać się będzie z wieloma trudnościami, do których należeć mogą między innymi konieczność:

- zrezygnowania z metody stopniowania trudności, zwanej też metodą małych kroków wynikającą z trudności z uzewnętrznianiem wiedzy, możliwość niekontrolowanego jej przyswajania wykazywanych przez dzieci autystyczne,
- niwelowania kłopotów w zakresie odbioru i przetwarzania informacji, czyli zaburzeń w zakresie centralnej koherencji, które bardzo utrudniają uczenie się większości dzieci autystycznych. Zarówno terapeuci, jak i nauczyciele powinni podejmować działania wpływające na właściwą integrację bodźców wzrokowych (dostrzeganie całości, nie tylko detali), a także informacyjnych (pomoc w łączeniu wyrazów zdania w logiczną treść, informacji w wiedzę, faktów z doświadczeń w znaczącą całość), co ułatwia dzieciom rozumienie przekazów, reguł i wydarzeń, uogólnianie i generalizację wiedzy oraz korzystanie z doświadczeń,
- niwelowania problemów w zakresie Teorii Umysłu związanych z utrudnionym wnioskowaniem o stanach umysłu innych osób - ich punktach widzenia, intencjach, emocjach, postawach, myślach itp., co utrudnia spontaniczne i planowane uczenie się dzieci z autyzmem,
- radzenia sobie z trudnością ze skupianiem uwagi przez dziecko poprzez wspomaganie go w umiejętności ukierunkowywania uwagi, jej współdzielenia, trwałości czy zawieszania fiksacji na obiektach i czynnościach zgodnych

z ograniczonymi zainteresowaniami. Przydatne w tym celu mogą być metody, takie jak przywracanie uwagi oraz wzmacnianie jej koncentracji przez przywoływanie, dotknięcie, stosowanie światła i wskazówek wzrokowych, odpowiedni rozkład zajęć i przerw, a także dostosowany do możliwości dziecka oraz właściwy system wzmocnień,

- pokonywania wielu trudności związanych z wieloma umiejętnościami szkolnymi, np. pisanem i innymi działaniami z zakresu motoryki małej wynikających z problemów w percepcji i przetwarzaniu bodźców zmysłowych (zaburzone czuciadłoni i koordynacja wzrokowo-ruchowa) oraz z problemów praksyjnych, tj. związanych z planowaniem i wykonywaniem złożonych czynności manualnych,
- pracowania na zmiennym i różnorodnym materiale, który jest atrakcyjny dla dziecka autystycznego wynikającą z wykazywanych przez nie trudności z transferem umiejętności i wiedzy. Efektem takiego działania jest pełniejsze i bardziej użyteczne zdobywanie wiedzy poprzez przenoszenie nabytych umiejętności na nowe sytuacje i życie codzienne,
- dostosowania miejsca nauki i proces nauczania do indywidualnych potrzeb ucznia,
- stosowania modelu edukacji opartej na doświadczeniu: informacje słowne muszą być popierane tekstem pisanym albo obrazem, ilustracją, filmem,

- pomagania dziecku w sytuacjach przeżywanego stresu poprzez przewidywanie,
- zapobieganie, rozumienie przyczyn i rozwiązywanie stresujących sytuacji,
- pamiętania, o braku potrzeby wspierania ucznia w sferach, w których radzi sobie dobrze i stopniowym ograniczaniu udzielania mu pomocy w tych obszarach.

Edukacja dziecka jest bardzo istotna ponieważ przebiegając według opisanych wyżej zasad zwiększa jego szansę na rozwój zarówno w sferze komunikacji, interakcji społecznych, jak i w sferze poznawczej. Należy jednak pamiętać, że nie zastąpi prawidłowo prowadzonej terapii.

LITERATURA:

1. J. Cieszyńska, M. Korendo, „Wczesna interwencja terapeutyczna”, WE, Kraków 2008.
2. J. Cieszyńska „Wczesna diagnoza i terapia zaburzeń autystycznych”, Omega Stage Systems, Kraków 2011.
3. C. H. Delacato, „Dziwne, niepojęte. Autystyczne dziecko”, Fundacja SYNOPSIS, Warszawa 1995.
4. T. Gałkowski, „Dziecko autystyczne w środowisku rodzinnym i szkolnym”, WSiP, Warszawa 1995.
5. U. Gałka, E. Pisarska, „dziecko z autyzmem w szkole i przedszkolu”, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej, Warszawa 2009.
6. G. Jagielska, „One są wśród nas. Dziecko z autyzmem i zespołem Aspergera w szkole i w przedszkolu.

- Informacje dla pedagogów i opiekunów”, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.
7. J. Kruk – Lasocka, „Autyzm czy nie autyzm: problemy diagnozy pedagogicznej małych dzieci”, Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji, Wrocław 2003.
 8. J. McIlwee Myers, „Rozwijanie umiejętności życiowych u dzieci z autyzmem lub zespołem Aspergera”, Harmonia Universalis, Gdańsk 2016.
 9. D. Seach, M. Lloyd, „Pomóż dziecku z autyzmem”, Wydawnictwo K. E. Liber, Warszawa 2006.
 10. D. Żuk, „Znaczenie edukacji w procesie terapii dzieci z autyzmem”, Fundacja SYNAPSIS.